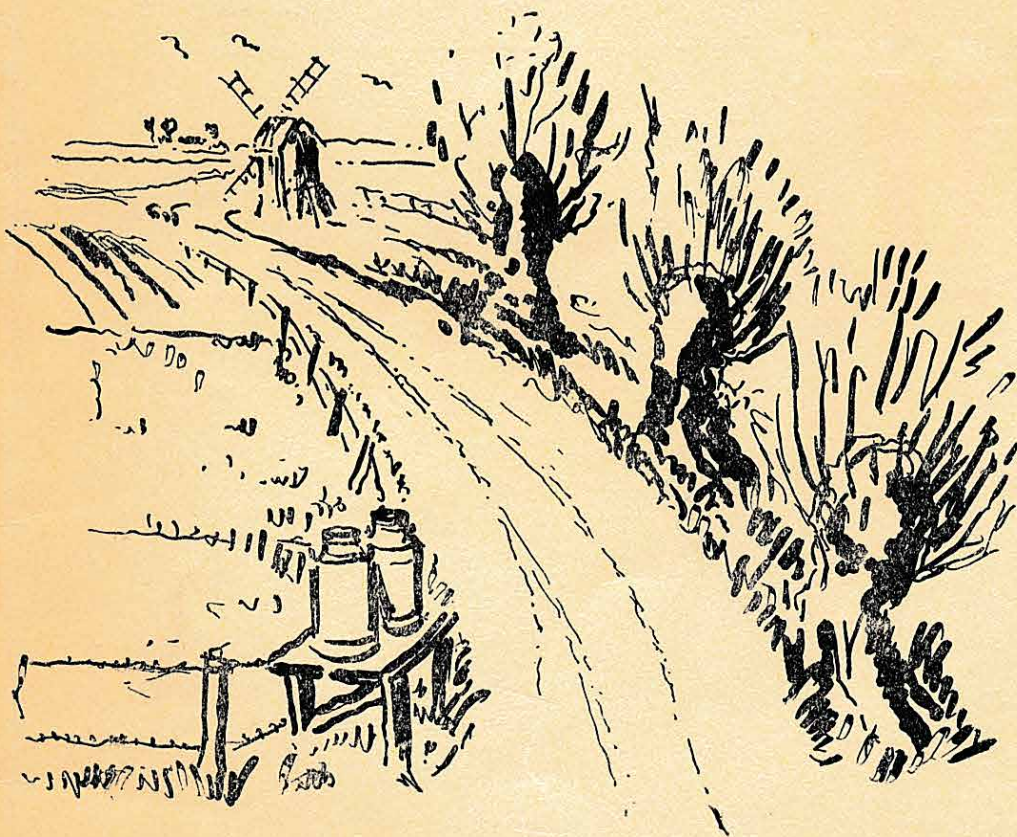

BYARFORNET

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

*Nu vissna mina blommor,
nu falla alla blad.
Nu är det höst och dagar grå
i ändlöst långan rad.*

(Ola Hansson)

Generalerna på Hyby och fröknarna på Klågerup

av
HELGE ANDERSSON

De vanligast förekommande sägenmotiven äro knutna till fornminnen av olika slag, kyrkor, slott och herrgårdar. Kring herrgårdarna i Klågerup och Hyby i Bara härad ha sedan gammalt folkdiktning och tradition spunnit sina trådar. Åtskilligt har för länge sedan förbleknat eller helt fallit i glömska, medan annat åter bevarats friskt intill vår tid. Så är sägnen om "Generalerna på Hyby och fröknarna på Klågerup" ännu levande hos den äldre generationen i barabygden.

Den märkliga sägnen, som förtäljer om två generaler på Hyby, som mördades av två slottsfröknar på Klågerup vid altaret i Hyby kyrka, är bevarad i tre uppteckningar i Lunds universitets folkminnesarkiv. En gammal man, Ola Persson, f. i Hyby 1845, har på sitt mål meddelat sägnen så: "Hyby har vad jeneralsboställe, å imellom gåren å tjårkan där e Jenerals-haven. Där bode två jeneralor. Di två jeneralorna ble mårdade i Hyby tjårka au två fröknor ifrå Klågorp. De va juladás maren. De e många Harrans år sin. Di hadde dreved spektakel me fröknorna — di hadde gåd å hålt väl me dåmm å slutad åpp. Å dårres far po Klågorp reste ti Råmm å tjyppte syndornas fårrlåtelse fårr dåmm. Menn tjårkan va bannlyst i sju år. Ettor di sa, så hålt di gudstjensten på Ellebjer ongor tiden."

En gammal klågerupsbo har berättat, att de två slottsfröknarna på Klågerup voro förlovade med generalerna på Hyby. "Men så ble di tje åu ed å ville va fri fårr dåmm. Å så komm di överens åmm å mårda dåmm ve otesången i Hyby tjårka juladás maren. Den ena systoren mårda sin fästemann åppe ve altared. Menn då ble den andre fästemannen rädd, når hann så ed, å så schappa hann. Menn når hann komm ud i vapenhused, så ble hann åsse mårdad, fårr där sto hans fästemo po lur bag daren. I Mosheddinge by där lå nån

gåra, såmm hörde ti Klågorp, menn di ble skängta te Longa domtjårka te fårrsoning fårr bråtted."

En tredje version av sägnen, som meddelats av en Nils Christersson, f. i Esarp 1851, omnämner endast en general. Denne kommer i krig och skaffar sig andra fruntimmer. Fröknarna vilja hämnas och gå tidigt till Hyby kyrka och träffa generalen där. Medan den ena kurtiserar honom, passar den andra på att sticka en kniv i hans bröst. Vidare omtalas i Nils Christerssons version, att fröknarna skänkte hela Mossheddinge till Lunds domkyrka för sina synders förlåtelse. Kyrkan var bannlyst i sju år, och under tiden förrättades gudstjänsten på Klockarebacken.

Enligt en annan uppgift åter skulle gudstjänsterna under kyrkans bannlysning ha hållits på Altarebacken i Hyby Västerskog, som fått sitt namn därav.

Sägnen synes ha varit känd i bygden redan 1730, då den återgivits av hybyprästen Olof Wrangel i *Collectio Rönbeckiana*, en handskrift i Lunds universitetsbibliotek. Här omtalas tvenne junkrar, som dräptes i kyrkan en julnatt av två jungfrur "för then wåldsamhet, som them af samma Junckrar hendt war." Kyrkan bannlystes av påven i sju år, och gudstjänsten hölls under tiden på en höjd, som kallades Ellebjer.

Slutligen förekommer sägnen i en längre uppteckning från omkring 1880 av författarinnan Eva Wigström i Svenska Landsmål VIII. Det berättas här, att sedan templet renats efter ogärningen den rysliga händelsen blivit avbildad på blodröd grund i kyrkans kor. Men allt eftersom tiden gick, började folk tycka, att detta var en stygg tavla i Guds hus. Så lät en präst kalka över målningen, och därefter föll så småningom hela saken i glömska hos folket. Men då för några år sedan (1873) åskan slog ned och brände upp den gamla kyrkan, såg

man efter branden, hur kalklagret styckvis fallit av uppe i koret så att en del av tavlan och dess blodröda grund syntes, dock ej så mycket, att man kunde se, vad den skulle föreställa.

I den s. k. Generalshagen i Hyby påstås de mördade generalerna ligga begravna. En sten i hagens nordvästra del har av folktron utpekats som deras gravsten, men om stenens inskrift blir föremål för närmare granskning läses: "1770 inhägnades holmen. 1775 sattes här ek, bok, oxel." Beteckningen generaler torde vara åtminstone relativt sentida, då det som ovan nämnts i kyrkoherde Wrangels uppteckning från 1730 talas om junkrar.

Sådant är det gamla sägenstoff, som bevarats genom sekler och i olika versioner ännu lever på folkets läppar. Men finns det något historiskt verklighetsunderlag till den gamla herrgårdssägna, och göms några korn av sanning häri? Vilket blodigt kärleksdrama kan en gång ha utspelats framför altaret i Hyby gamla kyrka?

En sägenhistorisk utredning har gett vid handen, att sägna om "Generalerna på Hyby och frökarna på Klågerup" saknar varje som helst stänk av verklighetens färg och helt hör hemma i diktens brokiga och luftiga värld. Hybysägna är i själva verket ingenting annat än en skånsk variant av en gammal dansk folksägna, som är lokaliserad till Højby socken i Odsherred på nordvästra Själland.

Den danska sägna från Højby, som förekommer redan 1691 i "En gammel Vise om Hr. Ebbe udi Høybye sogn i Aads Herred" är knuten till Højby kyrka och förtäljer hur Hr Ebbes döttrar, jungfrurna Trunde och Signhild, en julnatt mördat sina två förförare, riddarna Bonde och Schinnild, inne i kyrkan, varefter templet bannlyses i sju år.

*Syv Vintre efter dette Mord
stod Høyby Kirke i Band.
Der blev ingen Prediken gjord
Og ikke jordet en Mand.*

Den egentliga højbysägna är upptecknad 1756 av prästen J. H. Schow i en handskrift benämnd "Højby Sogns Specialia" och har i huvudsak följande innehåll: På borgen i Højby bodde herremannen Hr Ebbe. Hans två döttrar blevo förförda av tvenne adliga bröder, som även de bodde i Højby. Men deras moder ville icke tillåta sönerna att gifta sig med de förförda jungfrurna.

Hr Ebbes döttrar beslöto då att hämnas. Beväpnade med dolkar infunno de sig i Højby kyrka till julnattens mässa och stucko ned sina älskare. Den ene blev nedstucken vid altaret, den andre vid vapenhusdörren. Kyrkan bannlystes därefter i sju år. Under tiden hölls gudstjänst på Ellenebjaerg, en höjd öster om Højby. Senare företog fadern Hr Ebbe en pilgrimsfärd till Rom och lyckades utverka, att påven löste Højby kyrka från bannet och erhöill avlatsbrev åt sina döttrar.

Sägna behandlades även i en gammal dansk folkvisa "Hr Ebbes Døtre", vilken förekommer i tre danska och tre isländska uppteckningar.

Sådant är i stora drag det danska sägenstoffet. Hur är det då med det historiska verklighetsunderlaget och sanningshalten i detta? Har ett hemskt dubbelmord en gång begåtts i Højby kyrka, eller rör det sig även här om ren fiktion? Frågan synes dömd att för alltid tillhöra de obesvarade. Ett par hållpunkter finnas dock. En nu försvunnen medeltida altarmålning i Højby kyrka har enligt flera gamla beskrivningar avbildat Hr Ebbes pilgrimsfärd till Rom.

Så skriver en Peder Syv 1695: "Der findes endnu afmalet i Høyby Kirke hvorledes Ebbes Døtre ligge med Aflads-Breve paa Sengen. — Item at Faderen kommer krybende till Paven og anammer selv af hannem aflad og Løsgivelse paa det Forbud og Band, som Høyby Kirke var udi syv Aar." Prosten Arctander i Egebjerg skriver 1750: "Om Sandheden af denne Begivenhed vidner en gammel Altertavle, som viser Billeder af Jomfruerne, holdene Afladsbreve i de foldede Haender, og Faderen ligge knaelende ned foran Paven og Opnaaende Fritagelse fra Bandlysning af ham." Hos pastor J. H. Schow i "Højby Sogns Specialia" heter det 1756; "Historiens Visshed sluttes af en gammel Alter-Tavle i Kirken, af hvis Malings liden Levning kand sees att Jomfruerne have det Pavlige Aflads-Brev i Haender, og Faderen at ligge nedkastet for Pavens Fødder." Slutligen har en J. H. Larsen berättat, att han omkring 1782 i Højby kyrka "seet nogle Malerier, hvorpaa var afmalet Hr Ebbe paa Knae for Paven og begge Jomfruerne med Afladsbreve i Haenderna."

Av dessa skildringar av samtida ögonvittnen framgår med visshet, att en målning, föreställande Hr Ebbe och hans döttrar i äldre tid verkligen funnits i Højby kyrka på Själland. Huruvida den medeltida konstnären velat föreviga en verklig

BYABORNET

händelse eller han blott inspirerats av redan på hans tid urgammalt sägenstoff undandrar sig emellertid varje bedömande. Uteslutet är dock icke att sägnen ytterst kan ha sina rötter i ett blodigt drama, som en gång utspelats i Højby kyrka.

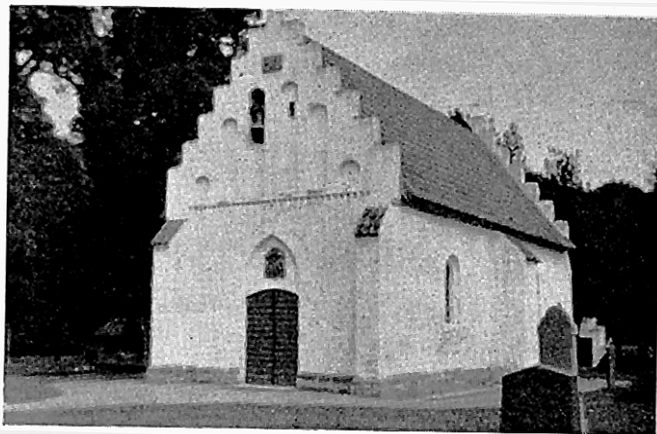
Det må nu förhålla sig hur som helst härmed. Säkert är emellertid att den själländska højbysägnen genom de täta kulturförbindelserna under Skånes danska tid överförts till Hyby socken i Bara härad. Anledningen härtill torde främst vara namnligheten mellan det själländska Højby och det skånska Hyby, som på 1600-talet skrevs Høyby, jämte den omständigheten, att den danska sägnens Ellenebjaerg, där gudstjänst hölls under bannlysningstiden, kunde få en direkt motsvarighet i ett Ellebjer i Hyby socken i Bara härad.

Den själländska højbysägnen och den skånska hybysägnen ha under århundradena utbildats något olika i de båda bygdehistoriska kulturrummen och av de folkliga berättarna varit föremål för både tillägg och uteslutningar. Så är mordmotivet i højbysägnen förförelse, medan det i hybysägnen blivit förbittring över uppslagen förlovning. Hybysägnen omnämner inte modern till de båda ädlingarna. Det är dock inte svårt att finna flera bärande beröringspunkter mellan de själländska och skånska sägenvarianterna.

Således är morddramat i båda sägnerna förlagt till en kyrka och utspelas en julnatt. Ledmotivet är kärleksaffärer av något slag. De agerande äro ståndspersoner. I båda fallen dräpes den ene ädlingen vid altaret, den andre i vapenhuset. Banesåren utdelas med ett stickvapen. Kyrkan bannlyses i sju år. Gudstjänsterna hållas under tiden på en höjd. Båda sägnerna omtala, att döttrarnas fader företog en resa till Rom för att köpa syndernas förlåtelse.

Den i Eva Wigströms uppteckning omnämnda målningen i Hyby kyrka på blodröd grund har antagligen inspirerats av den försvunna altarmålningen i Højby kyrka på Själland. Hade Højby kyrka en avbildning av mordet, behövde man väl inte vara sämre i Hyby. Det är därför lättförklarligt, om man i inbillningens värld lät en otydlig medeltida kalkmålning i Hyby kyrka föreställa sägnens rysliga händelse. Det gav liv och färg åt framställningen och rykte åt sockenkyrkan.

Slutligen är den gamla sägnen om "Generalerna på Hyby och fröknarna på Klågerup" ett gott exempel på hur en sägen kan vandra, och hur den livligt arbetande skytteln i folkdiktningens väv mäktat slå trådar över Öresund från provins till provins i det gamla danska kungariket.

Återstoden av den 1873 nedbrunna Hyby gamla kyrka. Koret, som nu är inrett som gravkapell.